

Голові разової
спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Сергію ПОСОХОВУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

Рецензія

офіційного рецензента, доцента кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, декана історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидата історичних наук, доцента Литовченка Сергія Дмитровича на дисертаційну роботу Семененко Олени Володимирівни «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Якісне дослідження історії античності неможливо без використання надбання попередників, що призводить до виникнення наукових шкіл, які зберігають та розвивають особливі підходи та методи наукових розвідок. Це, в свою чергу впливає на напрямки досліджень, їх глибину та якість. Саме тому привертає увагу розвиток антикознавства у Сполучених Штатах Америки, де наукові школи формувалися під впливом різних європейських шкіл, до того ж північноамериканська наука у XX неодноразово стикалася із хвилями наукової еміграції з Європи.

Культ Асклепія був важливою складовою релігійного та медичного життя античного світу. Храми бога-цілителя не лише виконували релігійну функцію, а й відігравали важливу роль у системі надання медичної допомоги. Особливостями культу Асклепія була спеціалізація храмів на лікуванні хронічних захворювань, поєднання релігійних та раціональних методів лікування,

відкритість асклепіонів для всіх соціальних верств і статей, а також його адаптивність до місцевих культурних традицій. Дослідження зазначеного культу дозволяє отримати цінні відомості про зв'язок релігії та медицини в античному суспільстві, соціальну стратифікацію, а також специфіку культурного розвитку окремих регіонів Стародавніх Греції та Риму. Історіографія культу Асклепія нараховує майже півтора століття. Американські дослідники долучилися до його вивчення у останній чверті XIX ст., спочатку коментуючи археологічні відкриття Афінського археологічного товариства та Французької школи в Афінах та згодом досліджуючи культ на основі нових археологічних джерел та власних наукових здобутків. До речі, в 1881 р. була заснована Американська школа антикознавства в Афінах. Вона стала однією з найстаріших американських наукових установ за кордоном, яка була заснована для сприяння дослідженням класичної грецької цивілізації. Проте певне домінування американської історіографії в цій сфері закріпилося лише після публікації фундаментальної монографії Е. та Л. Едельштейнів "Асклепій: Збірка та інтерпретація джерел" (1945), яка й сьогодні зберігає своє важливе наукове значення. Після її виходу друком інтерес до культу Асклепія значно зріс серед представників різних наукових дисциплін, що сприяло започаткуванню міждисциплінарних досліджень цієї теми.

Попри багаторічні дослідження, культ Асклепія залишається актуальним об'єктом наукового аналізу, з огляду на його складність і багатогранність.

Незважаючи на багаторічні й плідні зусилля американських науковців у процесі вивчення культу Асклепія, їхні надбання вивчені фрагментарно. Здебільшого маємо історіографічні огляди в спеціальних монографіях. Звісно, слід відзначити й ті праці, в яких йдеться про розвиток антикознавства в США, Зокрема, серед таких історіографічних праць слід згадати дослідження К. Діля, М. Райнгольда, монографію С. Дайсона, працю Л. Мерітт Певний історіографічний аналіз міститься в рецензіях на монографії, присвячених культу Асклепія, біографічних нарисах про науковців, які займалися цією темою та передмовах до фундаментальних праць з культу Асклепія, які мають історіографічний характер. На сьогодні актуальним завданням є узагальнення

цих оцінок та виокремлення недостатньо вивчених аспектів зазначеної проблематики.

Таким чином, визначення здобутків американських дослідників культу Асклепія є важливим завданням для сучасних науковців, адже це дозволить не лише систематизувати наукові знання про культ Асклепія, глибше з'ясувати його релігійне, соціальне та медичне значення в античному світі, а й досягнути роль окремих наукових шкіл у розвитку антикознавства, зокрема, з'ясувати внесок американських дослідників.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 237 сторінок друкованого тексту: 187 сторінок основного тексту та списку використаних джерел із 328 найменувань.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і основні задачі, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** розглянуто стан наукової розробки проблеми, історіографічні джерела та теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, запропонована періодизація становлення та розвитку американських студій культу Асклепія.

У **другому розділі** проаналізовано речові та епіграфічні джерела з культу Асклепія в Стародавній Греції в американській історіографії та визначено основні етапи розвитку американського антикознавства на прикладі вивчення культу Асклепія.

У **третьому розділі** досліджено синкретизм і сакральні практики в культі Асклепія в Стародавній Греції та Римській імперії в працях американських істориків, визначено наукові підходи та оцінки американськими істориками культу Асклепія як релігійного явища.

У **четвертому розділі** проаналізовано дослідження медичного аспекту культу Асклепія в американській історіографії.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну проведеного дослідження.

Список використаних джерел свідчить, що під час роботи було опрацьовано всі основні праці американських дослідників, а також праці іноземних учених, які здійснювали свою наукову діяльність і публікувалися в академічних установах США, присвячені культу Асклепія.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, одержаних Семененко О. В., при проведенні досліджень за темою дисертаційної роботи, забезпечується використанням принципів історизму та системності, загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в індексованих наукових журналах. Висновки дисертаційної роботи є обґрунтованими.

4. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час міжнародних наукових конференцій та знайшли відображення у публікаціях у фахових наукових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження

опубліковано 8 наукових праць, серед яких 4 публікації у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України та 4 праці – у матеріалах і тезах конференцій.

Дисертантка отримала наступні наукові результати:

уперше:

- комплексно проаналізовано науковий доробок американських вчених, які досліджували культ Асклепія, та визначено їхній науковий внесок в історіографію проблеми;

- систематизовано праці американських істориків культу Асклепія за проблемно-тематичним принципом;

- запропоновано періодизацію історіографічного процесу та схарактеризовано основні етапи вивчення культу Асклепія, а також визначено провідних фахівців, які визначали специфіку того чи іншого історіографічного періоду;

удосконалено:

- розуміння внеску окремих американських дослідників у вивчення культу Асклепія;

дістало подальшого розвитку:

- розуміння особливостей взаємодії американських та європейських істориків, зокрема, щодо дослідження культу Асклепія у Стародавній Греції та Римській імперії.

- використання міждисциплінарного підходу до вивчення культу Асклепія.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати роботи можуть бути використані під час підготовки навчальних курсів та спецкурсів з історії Стародавніх Греції та Риму, античної культури, античної археології, історії релігій Стародавнього світу, історіографії, для проведення подальших досліджень культу Асклепія українськими науковцями. Міждисциплінарний характер роботи дозволяє залучати її результати при

підготовці навчальних програм не лише за спеціальністю «Історія та археологія», а й спеціальностей медичного (Історія медицини), психологічного (Історія психології та психотерапії), архітектурного (Історія античної храмової архітектури) напрямів.

6. Дотримання академічної доброчесності.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Доцільним було б більш конкретно розібрати в першому розділі спеціально-історичні методи, які застосовувалися для історіографічного аналізу проблеми;

Було б цікаво більш ретельно дослідити, як існуючі в країні та світі політичні обставини впливали на напрямки досліджень культу Асклепія;

Зважаючи на поширення в північноамериканському суспільстві практичного психоаналізу, можна було б, на нашу думку, більше уваги приділити його впливу на дослідження фахівців з давньогрецької релігії;

Частина висновків до четвертого розділу майже дослівно співпадає з загальними висновками до роботи.

8. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Семененко Олени Володимирівни ««Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія» є

актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні з логічно- та доступно-викладеним матеріалом.

У роботі вирішено важливе наукове завдання, яке полягає в наданні характеристики результатів дослідження американськими вченими культу Асклепія в Стародавніх Греції та Римі.

Здобувач Семененко Олена Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Офіційний рецензент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії
стародавнього світу
та середніх віків
історичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Сергій ЛИТОВЧЕНКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:37:40 01.09.2025

Назва файлу з підписом: Рецензія. Литовченко.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 29.3 КБ

Назва файлу без підпису: Рецензія. Литовченко.docx.zip
Розмір файлу без підпису: 25.7 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЛИТОВЧЕНКО СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ

П.І.Б.: ЛИТОВЧЕНКО СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 2621801070

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:35:57
01.09.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000007D076B0110666706

Тип носія особистого ключа: Незахищений

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Підписані файли: Рецензія. Литовченко.docx

Версія від: 2025.07.03 13:00

Голові разової
спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Сергію ПОСОХОВУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

Відгук

офіційного опонента, доцента кафедри археології та історії стародавніх цивілізацій історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидата історичних наук, доцента Гуменного Віктора Леонідовича на дисертаційну роботу Семененко Олени Володимирівни «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Дослідження історіографічних проблем являє собою одне з найскладніших завдань, які стоять сьогодні перед українською історичною наукою. Впродовж останніх десятиліть можна виділити лише поодинокі роботи де це завдання було реалізовано успішно¹, тому поява нових дисертаційних досліджень з цієї проблематики викликає неабияку цікавість. Не стала винятком і тематика дисертації Олени Семененко. Як відзначає авторка, і тут ми можемо з нею погодитись, культ Асклепія був важливою складовою релігійного та медичного життя античного світу й храми бога-цілителя не лише виконували релігійну функцію, а й відігравали важливу роль у системі надання медичної допомоги. Історіографія культу Асклепія нараховує майже півтора століття. Американські дослідники долучилися до його вивчення у останній чверті XIX ст., спочатку

¹ Чи не найвдаліший приклад, де у роботі ми бачимо повноцінний і глибокий аналіз історіографічного процесу, а не описовий перелік праць і дослідників: Мельник М. Візантія і кочівники Північного Причорномор'я X-XI ст.: історіографія проблеми. Львів, 2006. Див. також перероблену англomовну версію цієї роботи: Melnyk M. Byzantium and the Pechenegs. The Historiography of the Problem. Brill, 2022.

використовуючи у своїх студіях археологічні відкриття Афіського археологічного товариства та Французької школи в Афінах та згодом досліджуючи культ на основі нових археологічних джерел та власних наукових здобутків. Попри багаторічні дослідження, культ Асклепія залишається актуальним об'єктом наукового аналізу, з огляду на його складність і багатогранність.

Незважаючи на багаторічні й плідні зусилля американських науковців у процесі вивчення культу Асклепія, їхні надбання, на думку О. Семененко, вивчені фрагментарно, тому вона присвятила своє дослідження вивчення культу Асклепія в американській історіографії і як відзначає дисертантка, визначення здобутків американських дослідників культу Асклепія є важливим завданням для сучасних науковців, адже це дозволить не лише систематизувати наукові знання про культ Асклепія, глибше з'ясувати його релігійне, соціальне та медичне значення в античному світі, а й досягнути роль окремих наукових шкіл у розвитку антикознавства, зокрема, з'ясувати внесок американських дослідників.

Відповідне формулювання теми й наукової проблеми дисертаційного дослідження, в цілому, не викликає заперечення.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 237 сторінок друкованого тексту: 187 сторінок основного тексту та списку використаних джерел із 328 найменувань.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і основні завдання, окреслено об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** Оленою Семененко розглянуто стан наукової розробки проблеми, історіографічні джерела та теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, запропоновано періодизацію становлення та розвитку американських студій культу Асклепія.

Другий розділ характеризує речові та епіграфічні джерела до вивчення культу Асклепія в Стародавній Греції в американській історіографії. У розділі авторкою зроблено спробу окреслити основні етапи розвитку американського антикознавства на прикладі вивчення культу Асклепія.

У **третьому розділі** досліджено синкретизм і сакральні практики в культі Асклепія в Стародавній Греції та Римській імперії в працях американських істориків, визначено наукові підходи та оцінки американськими істориками культу Асклепія як релігійного явища.

У **четвертому розділі** проаналізовано дослідження медичного аспекту культу Асклепія в американській історіографії. Саме цей розділ, на нашу думку, є певною «родзинкою» дисертації як за своїм змістом, так і за рівнем опрацювання матеріалу.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи узагальнюють дослідження авторки. Вони є цілком самостійними та обґрунтованими.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає усім чинним вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, одержаних Семененко О. В., при проведенні досліджень за темою дисертаційної роботи, забезпечується використанням принципів історизму та системності, загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в індексованих наукових журналах, а її основні положення апробовані на достатній кількості наукових форумів та конференцій. Таким чином, дотримано усіх передбачених чинною нормативно-

правовою базою вимог до апробації результатів дисертаційного дослідження, а її основні положення та висновки є обґрунтованими.

4. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час міжнародних наукових конференцій та знайшли відображення у публікаціях у фахових наукових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, серед яких 4 публікації у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України та 4 праці – у матеріалах і тезах конференцій.

Авторка дисертації отримала наступні наукові результати:

Вперше:

- комплексно проаналізовано науковий доробок американських вчених, які досліджували культ Асклепія, та визначено їхній науковий внесок в історіографію проблеми;

- систематизовано праці американських істориків культу Асклепія за проблемно-тематичним принципом;

- запропоновано періодизацію історіографічного процесу та охарактеризовано основні етапи вивчення культу Асклепія, а також визначено провідних фахівців, які визначали специфіку того чи іншого історіографічного періоду;

удосконалено:

- розуміння внеску окремих американських дослідників у вивчення культу Асклепія;

дістало подальшого розвитку:

- розуміння особливостей взаємодії американських та європейських істориків, зокрема, щодо дослідження культу Асклепія у Стародавній Греції та Римській імперії.

- використання міждисциплінарного підходу до вивчення культу Асклепія.

Означена у дисертації наукова новизна її результатів не викликає заперечення.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати роботи можуть бути використані під час підготовки навчальних курсів та спецкурсів з історії Стародавніх Греції та Риму, античної культури, античної археології, історії релігій Стародавнього світу, історіографії, для проведення подальших досліджень культу Асклепія українськими науковцями. Міждисциплінарний характер роботи дозволяє залучати її результати при підготовці навчальних програм не лише за спеціальністю «Історія та археологія», а й спеціальностей медичного (Історія медицини), психологічного (Історія психології та психотерапії), архітектурного (Історія античної храмової архітектури) напрямів.

6. Дотримання академічної доброчесності.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій авторки порушення академічної доброчесності не виявлено. У роботі Олени Семененко елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд з тим, дозволимо звернути увагу на певні проблемні та дискусійні елементи дисертації, які притаманні кожному самостійному авторському дослідженню:

1) Авторка дисертації опрацювала значний масив робіт з історії вивчення античності у США, але роботу збагатило б використання робіт видатного американського антикознавця Вільяма Колдера III (William Calder III), який, серед іншого, залишив доволі цінні спостереження як про вплив європейської антикознавчої традиції на американську науку, так і змістовні та місцями відверто критичні спостереження про стан американських класичних студій (Див. до прикладу його ремарки у статті How Did Ulrich Von Wilamowitz-Moellendorff Read a Text? // The Classical Journal Vol. 86, No. 4 (Apr. - May, 1991), pp. 344-352, та його фундаментальну роботу Studies in the Modern History of Classical Scholarship. Napoli: Jovene Editore, 1984).

2) Окремі висновки авторки щодо американського антикознавства посилили б згадки про більш широкий контекст тих перетворень, яких зазнавали окремі його складові. У окремих місцях цього відчутно бракує дисертаційній роботі. Скажімо, вартувало б більш детально зупинитись на змінах методологічних підходів, які охопили античну археологію (процесуальний і пост-процесуальний напрямки та подальший розвиток дисципліни), епіграфіку, історію релігій (використання ідей матеріальності релігій та концепція *lived religion*, не кажучи про інші численні зміни, які охопили вивчення історії релігій Стародавніх Греції та Риму) впродовж кінця XIX ст. та у XX й на початку XXI ст. й того, як ці зміни можна прослідкувати у студіях над культом Асклепія.

3) Оленою Семененко запропоновано власний підхід до типологізації історіографічного пласту матеріалу, який вона опрацювала, щоправда, виділені групи та підгрупи історіографічних джерел за тематичним принципом (С. 44-52) можуть бути предметом для дискусії. Вартувало б окреслити окремими категоріями праці, які безпосередньо не торкаються тематики культу Асклепія, але дозволяють прослідкувати генезу і зміну підходів окремих напрямків американського (і не лише) антикознавства, про що ми уже частково зазначали у попередньому зауваженні.

4) Подекуди авторка дисертації приділяє більше уваги конкретним проявам культу Асклепія, ніж власне американській історіографії самого культу (До прикладу С. 63-64; 71-74, 92-93, тощо, відповідне «зміщення акцентів» доволі часто зустрічається у основному тексті роботи). Подібні фрагменти тексту хоча й викликають загальний інтерес і засвідчують ерудицію авторки та її ознайомлення з роботами дослідників, але дещо вибиваються з основного фокусу предмету роботи.

5) «Римська» частина історіографії проблеми у інтерпретації авторки дисертації зводиться фактично до кількох сюжетів (на С. 122-125 у контексті топографії Риму; на С. 132-147, характеризуючи ранньохристиянські епізоди; тощо). Проте лише в одному місці О. Семененко звертає увагу на потенційні причини цієї диспропорції у увазі до матеріалів римського часу (С. 96-97). На

нашу думку, місцями у дисертації характеристика уваги американських дослідників до римського періоду потребує більш ґрунтовного аналізу.

6) Робота структурно побудована за проблемним принципом, що є її сильною стороною, але це мимоволі приводить до того, що в різних частинах тексту дублюється інформація про одних і тих же дослідників і їхні роботи, але подекуди з протилежними висновками щодо значення цих робіт для історіографії (Див. до прикладу характеристику доробку М. Нільссона на С.109-110; 114; пор. з характеристикою його доробку на С. 134-136 і далі).

7) Структура розділу II (С.59-102), де кожен з підрозділів побудований довкола храмів та джерельного матеріалу у певних локаціях, на нашу думку, не за завжди себе виправдовує. По-перше назви підрозділів не до кінця точно характеризують їхній зміст, а, по-друге, як видається, існуюча систематизація матеріалу у цій частині роботи структурно вийшла занадто описовою і механістичною.

8) У тексті роботи, на жаль, присутні певні стилістичні та граматичні огріхи. До прикладу, на С. 65 кожен абзац на сторінці починається однаково; на С. 72 і далі по тексту мова йде не про пам'ятник, а все таки про пам'ятку; на С. 120 згадується загадковий "Нікейський мир", вочевидь, мова йде все таки про Нікіїв мир; тощо.

Попри це, зазначені зауваження не змінюють принципово високої оцінки дисертаційного дослідження авторки.

8. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Семененко Олени Володимирівни ««Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія» є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні. У роботі вирішено важливе наукове завдання, яке полягає в наданні характеристики результатів дослідження американськими вченими культу Асклепія в Стародавніх Греції та Римі.

Дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її авторка – **Семененко Олена Володимирівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Офіційний опонент:
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри археології
та історії стародавніх цивілізацій
історичного факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Віктор ГУМЕННИЙ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 12:34:16 01.09.2025

Назва файлу з підписом: Відгук. Гуменний_Семененко_25.pdf
Розмір файлу з підписом: 324.8 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук. Гуменний_Семененко_25.pdf
Розмір файлу без підпису: 290.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ГУМЕННИЙ ВІКТОР ЛЕОНІДОВИЧ

П.І.Б.: ГУМЕННИЙ ВІКТОР ЛЕОНІДОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3426301376

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:29:15 01.09.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000703886010AF83506

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00

Голові разової
спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Сергію ПОСОХОВУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

Відгук

офіційного опонента, доцента кафедри історії України та всесвітньої історії факультету психології та історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидата історичних наук, доцента Пономаренко Людмили Василівни на дисертаційну роботу Семененко Олени Володимирівни «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Культ Асклепія був важливою складовою релігійного та медичного життя античного світу. Храми бога-цілителя не лише виконували релігійну функцію, а й відігравали важливу роль у системі надання медичної допомоги. Особливостями культу Асклепія була спеціалізація храмів на лікуванні хронічних захворювань, поєднання релігійних та раціональних методів лікування, відкритість асклепіонів для всіх соціальних верств і статей, а також його адаптивність до місцевих культурних традицій. Дослідження зазначеного культу дозволяє отримати цінні

відомості про зв'язок релігії та медицини в античному суспільстві, соціальну стратифікацію, а також специфіку культурного розвитку окремих регіонів Стародавніх Греції та Риму. Історіографія культу Асклепія нараховує майже півтора століття. Американські дослідники долучилися до його вивчення у останній чверті XIX ст., спочатку коментуючи археологічні відкриття Афінського археологічного товариства та Французької школи в Афінах, та згодом досліджуючи культ на основі нових археологічних джерел та власних наукових здобутків. Важливою віхою у дослідженні античності стала Американська школа антикознавства в Афінах, яка була організована у 1881 році. Вона стала однією з найстаріших американських наукових установ за кордоном, яка була заснована для сприяння дослідженням класичної грецької цивілізації. Проте певне домінування американської історіографії в цій сфері закріпилося лише після публікації фундаментальної монографії Е. та Л. Едельштейнів "Асклепій: Збірка та інтерпретація джерел" (1945), яка й сьогодні зберігає своє важливе наукове значення. Після її виходу друком інтерес до культу Асклепія значно зріс серед представників різних наукових дисциплін, що сприяло започаткуванню міждисциплінарних досліджень цієї теми.

Попри багаторічні дослідження, культ Асклепія залишається актуальним об'єктом наукового аналізу, з огляду на його складність і багатогранність.

Незважаючи на багаторічні й плідні зусилля американських науковців у процесі вивчення культу Асклепія, їхні надбання вивчені фрагментарно. Здебільшого маємо історіографічні огляди в спеціальних монографіях. Звісно, слід відзначити й ті праці, в яких йдеться про розвиток антикознавства в США. Зокрема, серед таких історіографічних праць слід згадати дослідження К. Діля, М. Райнгольда, монографію С. Дайсона, працю Л. Мерітт Певний історіографічний аналіз міститься в рецензіях на монографії, присвячених культу

Асклепія, біографічних нарисах про науковців, які займалися цією темою та передмовах до фундаментальних праць з культу Асклепія, які мають історіографічний характер. На сьогодні актуальним завданням є узагальнення цих оцінок та виокремлення недостатньо вивчених аспектів зазначеної проблематики.

Таким чином, визначення здобутків американських дослідників культу Асклепія є важливим завданням для сучасних науковців, адже це дозволить не лише систематизувати наукові знання про культ Асклепія, глибше з'ясувати його релігійне, соціальне та медичне значення в античному світі, а й досягнути роль окремих наукових шкіл у розвитку антикознавства, зокрема, з'ясувати внесок американських дослідників.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 237 сторінок друкованого тексту: 193 сторінок основного тексту та списку використаних джерел із 328 найменувань.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і основні задачі, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** розглянуто стан наукової розробки проблеми, історіографічні джерела та теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, запропонована періодизація становлення та розвитку американських студій культу Асклепія.

У **другому розділі** проаналізовано речові та епіграфічні джерела з культу Асклепія в Стародавній Греції в американській історіографії та визначено основні етапи розвитку американського антикознавства на прикладі вивчення культу Асклепія.

У **третьому розділі** досліджено синкретизм і сакральні практики в культі Асклепія в Стародавній Греції та Римській імперії в працях американських істориків, визначено наукові підходи та оцінки американськими істориками культу Асклепія як релігійного явища.

У **четвертому розділі** проаналізовано дослідження медичного аспекту культу Асклепія в американській історіографії.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну проведеного дослідження.

Список використаних джерел свідчить, що під час роботи було опрацьовано основні праці американських дослідників, а також праці іноземних учених, які здійснювали свою наукову діяльність і публікувалися в академічних установах США, присвячені культу Асклепія.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, одержаних Семененко О. В., при проведенні досліджень за темою дисертаційної роботи, забезпечується використанням принципів історизму та системності, загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в індексованих наукових журналах. Висновки дисертаційної роботи є обґрунтованими.

4. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час міжнародних наукових конференцій та знайшли відображення у публікаціях у фахових наукових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, серед яких 4 публікації у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України та 4 праці – у матеріалах і тезах конференцій.

Дисертантка отримала наступні наукові результати:

уперше:

- комплексно проаналізовано науковий доробок американських вчених, які досліджували культ Асклепія, та визначено їхній науковий внесок в історіографію проблеми;
- систематизовано праці американських істориків культу Асклепія за проблемно-тематичним принципом;

- запропоновано періодизацію історіографічного процесу та схарактеризовано основні етапи вивчення культу Асклепія, а також встановлено провідних фахівців, які визначали специфіку того чи іншого історіографічного періоду;

удосконалено:

– розуміння внеску окремих американських дослідників у вивчення культу Асклепія;

дістало подальшого розвитку:

– розуміння особливостей взаємодії американських та європейських істориків, зокрема, щодо дослідження культу Асклепія у Стародавній Греції та Римській імперії.

- використання міждисциплінарного підходу до вивчення культу Асклепія.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати роботи можуть бути використані під час підготовки навчальних курсів та спецкурсів з історії Стародавніх Греції та Риму, античної культури, античної археології, історії релігій Стародавнього світу, історіографії, для проведення подальших досліджень культу Асклепія українськими науковцями. Міждисциплінарний характер роботи дозволяє залучати її результати при підготовці навчальних програм не лише за спеціальністю «Історія та археологія», а й спеціальностей медичного (Історія медицини), психологічного (Історія психології та психотерапії), архітектурного (Історія античної храмової архітектури) напрямів.

6. Дотримання академічної доброчесності.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Вважаємо дискусійним питанням щодо хронологічних меж теми дисертаційного дослідження (сторінка 19 Вступу) стосовно початку класичного періоду Стародавньої Греції у VI ст. до н.е., поширення культу Асклепія у Стародавньому Римі періодом Імперії.

2. На нашу думку, в аналізі історіографії теми дослідження необхідно більш докладніше виокремлювати та порівнювати процеси, пов'язані з культом Асклепія у Стародавніх Греції та Римі, оскільки, згідно хронологічних меж дисертації, вони мали діапазон від 100 до 1000 років та відбувались у різних суспільствах і державах (сторінки 106, 110, 111, 116, 117, 131).

3. Зазначаємо, що у дисертації не в повній мірі розкриті дослідження стосовно поширення культу Асклепія у Римській імперії, окрім робіт Дж. Ренберга, К. Керенї та розгляду проблеми впливу даного культу на раннє християнство (за хронологією може опосередковано відноситись до періоду Римської імперії).

Проте зазначені зауваження не впливають на якість результатів дисертаційної роботи і обґрунтованість наведених здобувачем висновків.

8. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Семененко Олени Володимирівни ««Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія» є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні з логічно- та доступно-викладеним матеріалом.

У роботі вирішено важливе наукове завдання, яке полягає в наданні характеристики результатів дослідження американськими вченими культу Асклепія в Стародавніх Греції та Римі.

Здобувач Семененко Олена Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
та всесвітньої історії
факультету історії, бізнес-освіти та права
Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка

Людмила ПОНОМАРЕНКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:11:51 01.09.2025

Назва файлу з підписом: Відгук_Семененко О._Пономаренко Л.В..pdf.p7s
Розмір файлу з підписом: 17.3 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Семененко О._Пономаренко Л.В..pdf
Розмір файлу без підпису: 254.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ПОНОМАРЕНКО ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА

П.І.Б.: ПОНОМАРЕНКО ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2158305522

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:11:50 01.09.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000003915E3013D0F9E06

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в окремих файлах (CAAdES detached)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00

Голові разової
спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Сергію ПОСОХОВУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

Відгук

офіційного опонента, доцента кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидата історичних наук, доцента **Пуховця Дмитра Сергійовича** на дисертаційну роботу Семененко Олени Володимирівни «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

В сучасній гуманітарній науці помітний тренд на міждисциплінарність. Дослідження культу Асклепія прекрасно вписується у цю традицію. Це античне божество медицини, храми якого, асклепіони, поєднували релігійні та лікувальні функції. Центральне святилище Асклепія знаходилося в Епідаврї, міфологічній батьківщині бога, знакові храми були в Афінах, на острові Кос, в Римі та інших місцях. Жреці культу, асклепіади, здійснювали лікування паломників, використовуючи для цього різноманітні методи. Найбільш відомим з них є інкубація, коли людина засинала у храмі, сподіваючись, що уві сні божество вкаже шлях до зцілення. Асклепіони крім того, що були храмами, були загальновизнаними центрами медичних знань Античності. Найвідоміший лікар стародавності Гіппократ, як вважається, спочатку був асклепіадом. В знаменитій «Клятві Гіппократа» Асклепій фігурує в якості одного з божеств, якому ця клятва приноситься. Зв'язок Асклепія з теперішнім днем підкріплюється тим, що посох Асклепія, оповитий змією, є сучасним символом медицини та Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я.

В дисертаційному дослідженні Семененко О.В. культ Асклепія досліджується через призму історіографії Сполучених Штатів Америки останньої чверті XIX ст. – першої чверті XXI ст. І цей вибір також виглядає доволі вдалим. Адже американська історична наука стала однією з провідних у світі, особливо починаючи з 2 половини XX ст. Запорукою цього стали розвиток наукових інституцій, фінансова підтримка інтелектуальної сфери, політичне лідерство США у світі. Причому, розвивалася американська історична наука не тільки за рахунок самих американських вчених, а також завдяки вихідцям з усього світу, для яких Сполучені Штати стали відносно «тихою гаванню» від репресій та військових дій часів Другої Світової Війни. А після війни США стали гарним та зручним місцем для реалізації своїх наукових амбіцій. В контексті вивчення культу Асклепія американська історіографія також займає одну з ключових ролей. Серед видатних дослідників цього питання можна виділити Е. та Л. Едельштейнів, К. Діля, М. Райнгольда, С. Дайсона, Л. Мерітт. В дослідженні культу античного божества медицини американська традиція пройшла помітну еволюцію: від археологічного відкриття асклепіонів кінця XIX ст. до сучасних мультидисциплінарних досліджень, які можуть поєднувати історію, медицину, психологію, соціологію та інші науки.

При цьому повне і комплексне дослідження американської історіографії культу Асклепія у світовій історичній науці відсутнє. Отже, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Семененко Олени Володимирівни є цілком актуальним, відповідає запитам вітчизняної науки, світової гуманітаристики загалом.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури та одного додатку. Загальний обсяг роботи складає 237 сторінок друкованого тексту: 187 сторінок основного тексту та списку використаних джерел та літератури із 328 найменувань.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету та завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, хронологічні та

географічні межі роботи, представлено наукову новизну та практичне значення дослідження, представлено апробацію.

У **першому розділі** розглянуто стан наукової розробки проблеми, історіографічні джерела та теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, запропонована періодизація становлення та розвитку американських студій культу Асклепія.

Другий розділ присвячений дослідженню американськими вченими речових та епіграфічних джерел культу Асклепія, знайдених під час археологічних розкопок на території ключових асклепіонів в Епідаврї, Афінах, Коринфі, Косі та інших. Підкреслюється, що науковці США самі брати активну участь у введенні цих пам'яток до наукового обігу.

Третій розділ стосується релігійного аспекту культу Асклепія. Зокрема, представлені погляди в американській історіографії щодо регіональних особливостей поклоніння божеству медицини, релігійного аспекту процедури інкубації, співвідношення культу Ескулапа з християнством та вшануванням Ісуса Христа.

Четвертий розділ аналізує медичний аспект культу в працях американських істориків. Зокрема, вивчається розміщення та структура асклепіонів, використання і медичних, і психотерапевтичних методів у зціленні, загальний вплив храмів Асклепія на античну медицину.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи відображають основний її зміст і підкреслюють наукову новизну проведеного дослідження.

Список використаних джерел та літератури свідчить, що під час роботи було опрацьовано всі основні праці американських дослідників, а також праці іноземних учених, які здійснювали свою наукову діяльність і публікувалися в академічних установах США, присвячені культу Асклепія.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), наказу

Міністерства освіти і науки України від 12.07.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні висновки та наукові положення, які представлені в роботі і виносяться на захист, виглядають самостійними, ґрунтовними і цілком переконливими. Вони повністю відповідають меті і в цілому відповідають завданням дослідження. Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, одержаних Семененко О. В., забезпечується використанням принципів історизму та системності, загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в індексованих наукових журналах.

4. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час міжнародних наукових конференцій та знайшли відображення у публікаціях у фахових наукових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць, серед яких 4 публікації у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України та 4 праці – у матеріалах і тезах конференцій.

Дисертантка отримала наступні наукові результати:

уперше: комплексно проаналізовано науковий доробок американських вчених, які досліджували культ Асклепія, та визначено їхній науковий внесок в історіографію проблеми; систематизовано праці американських істориків культу Асклепія за проблемно-тематичним принципом; запропоновано періодизацію історіографічного процесу та охарактеризовано основні етапи вивчення культу Асклепія у США;

удосконалено: розуміння внеску окремих американських дослідників у вивчення культу Асклепія;

дістало подальшого розвитку: розуміння особливостей взаємодії американських та європейських істориків, зокрема, щодо дослідження культу Асклепія у Стародавній Греції та Римській імперії; використання міждисциплінарного підходу до вивчення культу Асклепія.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати роботи можуть бути використані під час підготовки навчальних курсів та спецкурсів з історії Стародавніх Греції та Риму, античної культури, античної археології, історії релігій Стародавнього світу, історіографії, для проведення подальших досліджень культу Асклепія українськими науковцями. Міждисциплінарний характер роботи дозволяє залучати її результати при підготовці навчальних програм не лише за спеціальністю «Історія та археологія», а й спеціальностей медичного (історія медицини), психологічного (історія психології та психотерапії), архітектурного (історія античної храмової архітектури) напрямів.

6. Дотримання академічної доброчесності.

У дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях Семененко Олени Володимирівни порушення академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи фаховий рівень дисертаційного дослідження варто зазначити певні зауваження та міркування, які виникли під час знайомства з роботою:

- 1) Назва роботи «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)» залишає певну двозначність щодо трактування її предмету: чи вона присвячена історіографії Сполучених Штатів Америки, чи американському континенту загалом. Причому, цей момент не пояснюється в анотації, а пояснюється лише у вступі.

Можливо, більш точною назвою була б така: «Культ Асклепія в історіографії США (остання чверть XIX ст. – сучасність)»;

- 2) На С. 26 аналізуючи доробок К. Керенї, авторка пише про поєднання із «сучасними психологічними концепціями, зокрема теоріями К. Юнга». Доцільно було б уточнити, які саме концепції маються на увазі. Також варто замінити формулювання «сучасні» на «тогочасні», або «сучасні самому К. Керенї психологічні концепції», оскільки теорії К. Юнга і класичний психоаналіз, популярні в першій половині XX ст., на сьогодні були переосмислені та частково витіснені іншими підходами, такими як когнітивно-поведінкова терапія. Це узгоджується з тим, що в подальшому авторка згадує про критику З. Фрейда в сучасній психоаналітичній думці (С. 174). Аналогічні міркування стосуються і згадок про К. Юнга в контексті аналізу праць К. Майера (С. 166);
- 3) Хоча робота є історіографічною, на мою думку, згадки античних авторів, таких як Павсаній (С. 65, С. 79), Арістофан (С.170), можна було б супроводити посиланнями на їх праці;
- 4) Інколи в дослідженні використовуються терміни, не дуже коректні в контексті усталеної в українській науці традиції. Так, дослідниця пише в роботі про «племінну приналежність» (С. 69), «племінні цикли» (С. 73) в контексті античних Афін. Очевидно, тут маються на увазі триби (англійською мовою «tribes») або філи - одиниці адміністративного поділу Афін після реформи Клісфена кінця VI ст. до Р.Х. Також в роботі згадується «Нікейський мир» (С. 120), під яким мається на увазі «Нікієв (Нікійський) мир» між Афінами та Спартою 421 р. до Р.Х.;
- 5) Не завжди зрозуміло, чому певний дослідник відноситься до американської історіографії. Так, не пояснюється, чому на С. 183-184 в дисертації аналізується доробок Спіроса Маркетоса, грецького дослідника, який народився і помер в Афінах;
- 6) Висновкам роботи не вистачає чіткої кореляції з її завданнями. Так, не було помічено висновків, які точно відповідали би таким завданням як

«запропонувати проблемно-тематичну класифікацію американських наукових досліджень з культу Асклепія»; «схарактеризувати процес інтеграції американських науковців у європейські археологічні студії». Крім, того у висновках порушена нумерація: на С. 199 після номеру 4 слідує номер 6;

- 7) У висновках дослідниця зазначає про «підстави казати про наявність «американської школи» дослідників» (С. 201). Але ця думка не розвивається і не доводиться. Хоча обґрунтування цієї тези було б дуже важливим в контексті теми дослідження;
- 8) Деякі аспекти дослідження, такі як вивчення ролі та статусу асклепіадів, тобто жерців-лікарів, в американській історіографії, заслуговують більшою уваги в дисертації, можливо, навіть виділення цієї тематики в окремий підрозділ;
- 9) Під час знайомства з роботою виявлено певну кількість одруківок та стилістично невдалих формулювань, зокрема, наступні:
 - На С. 5-6 визначаючи етапи розвитку історіографічного процесу авторка виділяє перший етап: «остання чверть ХІХ ст.-1945 рік»; потім другий етап: «1945 рік – 1960-ті рр.» Далі етапи не виділяються. Скоріше за все «1960-ті рр. – початок 2000-х рр.» є третім етапом, «2000-ні рр. – сучасність» є четвертим етапом, але сама нумерація відсутня, що залишає поле для інтерпретації. Та ж похибка повторюється у висновках на С. 194;
 - На С. 25 написано «в зазначеній монографії автор ретельно проаналізував», хоча ані в попередніх реченнях, ані в абзаці в цілому ніяка монографія Б. Гілдерсліва, про якого йде мова, не зазначається;
 - На С. 28 замість «останніх узагальнюючих праць» краще було б написати «найсучасніших узагальнюючих праць»;
 - На С. 26 «У розділі «Критика домінуючих підходів аналізує» потрібно закрити лапки, там, де завершується назва розділу;
 - На С. 29 слово «Передовсім», з якого починається абзац, не дуже корелюється зі змістом попереднього абзацу;

- На С. 32 у реченні «Так, А. Качук» виставлений зайвий абзац;
- На С. 34 замість «С. Д. Пуховець» слід писати «Д. С. Пуховець»;
- На С. 36 якщо речення «Рецензована книга дає уявлення про ритуальне, соціальне та політичне значення жертвоприношень тварин у Римській імперії» характеризує думки О. Петречка та С. Білої, то воно має бути подане в відповідному вигляді, з вказівкою на це;
- На С. 63 вираз «датуються від недовзі після 400 р.» звучить не дуже гармонійно;
- На С. 64 не дуже благозвучне речення «*Першим* американським науковцем, який зацікавився проблематикою культу Асклепія був один з *перших* антикознавців у США...»;
- На С. 78 – «підкреслив його неперехідне значення» - не дуже зрозуміло, що малося на увазі;
- На С. 83 не дуже благозвучне речення «Після Другої світової війни вона вивчала *антикознавство* в університеті Мессіни, де отримала ступінь з *антикознавства* в 1953 р.»;
- На С. 86 замість «Гіппократія» слід писати «Гіппократа»;
- На С. 87 замість «доцента... Американська школа антикознавства» слід писати «доцента... Американської школи антикознавства»;
- На С. 113 замість «культ... продовжували» слід писати «культи... продовжували»;
- Не впевнений, чи варто використовувати слово «священик» для позначення жерців асклепідів (С. 132, С. 180). В українській мові воно все ж сильно пов'язане з християнською традицією;
- На С. 148 перед реченням «У статті Лавінії Док...» потрібно виставити абзац;
- На С. 173 (і далі на С. 176) науковця, якого авторка по всьому тексту називала «К. Керенї», тут вона називає «К. Керені»;
- На С. 180 написано «...емпіричні традиції – емпіричними»: тут авторка, очевидно, хотіла сказати щось інше.

Втім, зазначені зауваження не впливають на високу оцінку проведеного дослідження та висновків авторки дисертації. Їх слід сприймати, перш за все, як пораду на майбутнє в контексті можливого видання дисертаційного дослідження у вигляді монографії.

8. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Семененко Олени Володимирівни «Культ Асклепія в американській історіографії (остання чверть XIX ст. – сучасність)», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія», є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні, характеризується обґрунтованістю основних положень й висновків.

У роботі вирішено важливе наукове завдання, яке полягає в наданні характеристики результатів дослідження американськими вченими культу Асклепія в Стародавніх Греції та Римі.

З огляду на це вважаю, що її автор – Семененко Олена Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії
стародавнього світу
та середніх віків
історичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Дмитро ПУХОВЕЦЬ

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 08:24:14 01.09.2025

Назва файлу з підписом: Відгук на Семененко - Пуховець.pdf
Розмір файлу з підписом: 261.0 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук на Семененко - Пуховець.pdf
Розмір файлу без підпису: 227.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ПУХОВЕЦЬ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

П.І.Б.: ПУХОВЕЦЬ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3120216019

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 08:24:11 01.09.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000098FE5F01A8977F06

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.25 13:00